

- Як міжнародний Спецтрибунал готується судити російського диктатора Путіна
- Історія братів із Криму, які відмовилися йти в армію російських окупантів: «Вони катували наш народ, а я піду за них служити?»
- Уроки історії. На дзвін Мотриного монастиря проти більшовиків, денікінців і коцуряків
- Коридор можливостей: українські мідлстрайки загрожують сухопутному коридору до Криму
- Як Росія використовує свою церкву в Україні як зброю
- Ірина Фаріон: «Завжди шаную тих, хто на лягає на догоду черні». Частина 88

Історія братів із Криму, які відмовилися йти в армію російських окупантів: «Вони катували наш народ, а я піду за них служити?»

ГЕРОЇ НАШОГО ЧАСУ | СБ, 2026-05-16 08:30

Версія для печати

Ховаючись від призову до армії РФ, два брати з Криму в 2025 році виїхали на материкову Україну. У них не було українських документів, великих заощаджень чи знайомих у країні. Дорога зайняла кілька днів: вони їхали через тимчасово окупований Маріуполь, Росію та Білорусь.

Їх лякали мобілізацією в ЗСУ та «ненавистю українців до кримських татар». Про те, як їх зустріла Україна та які у них плани, брати розповіли виданню **Крим.Реаліі**. Історія вийшла в межах проекту **«Їхній вибір – Україна»**, приуроченого до дванадцятої річниці анексії Криму.

Мустафі 22 роки, а Джеміль – 21. Брати народилися і все життя прожили в Криму. Рідний півострів вони описують одним словом – «неймовірний». Після переїзду на материк – понад пів року тому – їм ще довгий час снилося море. Брати із жалем визнають: після 2014 року їхній рідний Крим перестав нагадувати дім. З анексією Криму Росією там «зникли барви».

Як змінився Крим?

Брати родом із маленького кримського містечка. «Там було все. От усе, що потрібно для життя», – згадує **Мустафа**. Їм ще не було й 10 років, але вони пам'ятають, що в їхньому місті був власний футбольний клуб. Пам'ятають, як до них приїжджали з концертами українські артисти з материка. «Усі кайфували, всі були дружні. Я навіть не пам'ятаю, щоб були бійки, лайка тощо. Ти ось так виходиш, буквально метрів 300 проходиш – із цим привітався, з тим привітався. Ти вийшов за хлібом – а тобі вже помідорів, огірків дали. Все було чудово. Що ще потрібно для життя?» – каже **Джеміль**. Ще вони пам'ятають, що на ярмарках можна було купити які завгодно іграшки і кататися на класних атракціонах.

Мустафа і Джеміль у студії Радіо Свобода. Київ, квітень 2026 року

«Після 2014 року – все. Всього цього більше немає», – розповідає Мустафа. Місцевий завод практично повністю перестав працювати, російська влада в Криму заборонила торгувати на вулицях, і багато людей втратили роботу.

Хлопці кажуть, що чудово пам'ятають період окупації Криму Росією. Навіть не забули, що в ці дні була похмура погода. «Символічно», – вважає Мустафа. Навіть діти зрозуміли, що грядуть зміни. «Батько сидить перед комп'ютером, дивиться новини і просто під ніс тихо матюкається, тому що ми розуміємо, що втрачаємо наш український Крим, і це дуже сумно», – продовжує Мустафа.

Він пам'ятає, як вони з братом і матір'ю зустріли в центрі міста українських військових, які залишали Крим і прямували до Херсона. «Три-чотири автобуси їдуть. Ми їм махаємо рукою. Вони нам у відповідь», – Мустафа замовкає, бо намагається впоратися з емоціями. Сумні події дванадцятирічної давнини в його голові все ще свіжі.

«Ще 10–15 років і ви, татарчата, свої мови знати не будете»

Одразу після анексії дідусь братів зібрав родину для важливого повідомлення. «Сказав: «Тепер віднині, якщо росіянин прийде і чорне назве зеленим, а біле – червоним, ти не маєш права з ним сперечатися. Тепер вони головні, тепер вони диктують, а ми – тихіше води, нижче трави», – згадує Джеміль. Їхній дідусь – із родини депортованих кримських татар і пам'ятав, чим закінчується прихід росіян до Криму. «За всю історію жоден народ під окупацією добре не жив. Тобто такого не було і бути не може», – підсумовує Джеміль.

Брати згадують, як поступово в Криму згорнули або урізали програми, що стосувалися розвитку корінного народу. «Ми в нашій маленькій школі вчили кримськотатарську мову. У нас були різні заходи, ми дивилися фільми, нам розповідали нашу історію. І після 2014 року цього вже не було», – розповідає Мустафа. «Чули історію, як ФСБшник підійшов до [кримськотатарських] дітей і каже: «Ще 10-15 років, і ви, татарчата, свої мови більше не знатимете», – каже Джеміль.

«Ще історія від знайомого з армії [РФ]. Вишикують їх у перший день у шеренгу. Стоїть командир і одразу кричить: «Серед вас є кримські татари?» І всі так дивляться по сторонах – немає. І він каже, без мату я навіть не знаю, як це сформулювати. Він каже: «Зає***, тому що я цих чу*** ненавижду», – розповідає Мустафа. Ставлення до кримських татар на півострові після анексії – одна з багатьох причин, чому брати категорично не бажали служити в російській армії.

Призовники в Криму

Мустафа і Джеміль із сумом розповідають, що багато кримських татар змирилися із ситуацією. «Вони втратили надію там, у Криму», – пояснює Мустафа. Вони з братом теж довгий час

сподівалися, що ЗСУ увійдуть до Криму. Після звільнення українською армією Херсона ця надія досягла піку. Але... не сталося.

Хлопці пояснюють, що виїхати після анексії було непросто. «І це зараз я звертаюся до всіх українців, які висловлюють претензії українцям, що залишилися в Криму, до кримських татар, які кажуть: «Та вони там усі вже прийняли російську владу, вони взяли паспорти, їм там по кайфу, вони живуть». Це не так просто – взяти і поїхати в невідомість, залишити все своє майно, яке в тебе тут є. Багато в кого залишилися батьки, за якими потрібно доглядати», – пояснює Мустафа.

Багатотисячний мітинг на підтримку територіальної цілісності України, скликаний Меджлісом кримськотатарського народу . Сімферополь, 26 лютого 2014 року

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну перебувати в Криму для братів стало нестерпно. «Після 2022 року ти просто хочеш звідти втекти, просто будь-якими шляхами ти хочеш звідти поїхати», – розповідає Джеміль.

Як заманюють до російської армії?

Хлопці кажуть, що над Кримом – своєрідний інформаційний купол. Інформацію про те, як виїхати, як потрапити на материкову Україну і чи пропонує Україна якусь допомогу для переселенців із Криму – знайти складно. Довгий час Мустафа і Джеміль думали, що виїхати і отримати український паспорт – це щось із області фантастики.

Брати закінчили коледж у Криму, і над ними нависла загроза призову до армії РФ. Їм пощастило, що вони не отримали повістку разом із дипломом. «Вийшов закон, що ти не можеш забрати диплом без повістки. А ми просто закінчили [коледж] за кілька місяців до виходу цього закону. Пощастило», – каже Мустафа. Для того щоб ускладнити їхній пошук для військомату, вони працювали неофіційно, приховували свої контакти і «не палилися».

Вони розповідають, що в Криму – культ російської армії. Туди всіляко намагаються заманити молодих людей. «Їм рекламують ці контракти. Розповідають, що вони житимуть в шоколаді, що «Лексус» куплять. А це ж діти, це неусвідомлені люди в такому віці. І все, вони їм там вітрила надувають, перепрошую за сленг, і вони підписують ці контракти. І це ще добре, якщо вони добровільно підписали, і їх потім відправляють на передок. А скільки людей насильно ось так змушували», – розповідає Джеміль.

«Як це робиться? Ти підписуєш папірці: отримав чоботи, одяг, білизну, і ось серед цих папірців є контракт. Все, випадково. Одного підпису достатньо. Або відправляють тебе в поле, ти там два місяці живеш. Холодрига, купаєшся з-під пляшки. А хочеш нормально жити – підписуй контракт», – розповідає Мустафа історії, які чув від товаришів.

«А ще є люди, які просто скоїли якісь злочини: вкрали, вдарили, пограбували тощо. І є вибір: або сісти в тюрму, або йти до армії. І всі обирають друге. І потім там хтось втрачає руки, ноги і приїжджає «героєм». Який ти герой, що ти зробив? Ти людину пограбував, пішов, втратив кінцівки на незрозумілій війні. «Ой, герої, еліта». А я його все життя знаю. Це така свол***, що пошукати треба», – продовжує Мустафа.

Брати розповідають, що в Криму російська влада всіляко обмежує життя тих, хто не йде служити до російської армії. «Тобі закривають рахунки, водійське посвідчення анулюється. Тобі нічого не залишається, окрім як йти в армію. Або просто лежати», – пояснює Джеміль. А ще – до армії РФ беруть усіх, кажуть хлопці. «Я знаю, що брали людей із коростою, із синдромом Туретта. З недобором ваги: там хлопець при зрості 190 важить 48 кілограмів. Його вітром здуває – красавчик, усе, ідеш. Щоби тебе не взяли, там треба реально собі пальці відрізати, щоби тебе не взяли», – розповідає Джеміль.

Брати впевнені: таким чином російська влада готує собі в Криму основу для мобілізації. «Ось їх усіх набирають, і там через кілька років оголосять мобілізацію. І все. Ти ж служив, ти ж умієш зброю в руках тримати, і все, ідеш. І ось так от усіх, хто «поза політикою», їх потім мобілізують. А що сталося?» – каже Мустафа.

«Я, напевно, пишаюся собою, що втік, що не склав присягу, клятву їм не дав. ЗСУ я готовий дати клятву, тому що я народився в Україні. А росіянам ні. За що? Вони катували наших рідних, наш

народ. Депортації, геноциди, голодомори. І що, і зараз я піду за них служити? Та ні, ніколи», – упевнений Мустафа.

«Ти що, не росіянин?»

Мустафа вважає, що менталітети українців і кримських татар схожі. «Ми любимо свободу. Ми можемо за себе постояти. У нас є характер. А росіяни – вони ж такі ліниві. «Нехай цар за мене вирішить», – каже хлопець. Вони помітили, що приїжджі росіяни в Криму люблять «вішати ярлики» на людей.

Російські окупанти затримують кримських татар під будівлею суду. Сімферополь, 25 жовтня 2021 року

«Ти що, не росіянин? Значить, ти людина другого, третього сорту. У них така звичка», – розповідає Мустафа. Вони згадують, що роками стикалися з небажанням приїжджих росіян здавати їм житло чи брати на роботу. «Як вас звати? Джеміль? Ой, ні, ні, ні. Напевно, не здамо», – цитує Джеміль фрази, які не один раз чув на свою адресу в Криму.

Джеміль – кримський татарин, який виїхав із Криму, в студії Радіо Свобода. Київ, квітень 2026 року

Хлопці думали про своє майбутнє і вже не бачили його в нинішньому Криму. «Я особисто, як і **Номан Челебіджихан**, як і **Мустафа-ага Джемільєв**, ми бачимо спільне майбутнє кримськотатарського народу з українцями. І якщо ми разом будуватимемо наше майбутнє, рухатимемося в бік Євросоюзу, це ж дуже класно. А росіяни, яке в них майбутнє? Вони мріють повернути Радянський Союз. Вони рухаються тільки назад», – пояснює Мустафа.

Як виїжджали з Криму?

Військкомат усе-таки розшукав братів і почав облягати їх дзвінками та залякувати. «З різних номерів телефонують різні жінки, різні люди і кажуть: «Ти думаєш, ти такий розумний, такий хитрий, ти думаєш, від нас сховаєшся? Ми тебе, татарчонок, на передок відправимо. Давай, не

Мустафа – кримський татарин, який виїхав із Криму, в студії Радіо Свобода. Київ, квітень 2026 року

Брати зрозуміли, що діяти потрібно зараз. Взяли невеликий запас грошей, попрощалися з рідними і поїхали «в невідомість». «Ще зіграло роль [у рішенні виїхати з Криму], що ось через кілька років у мене вже будуть діти, і вони до мене підійдуть і запитують: «Тату, ось коли був цей жах, ось коли була війна, що ти робив?» Я їм відповім: «Та так, у Криму відсидівся і все». Ні. Ми сюди [на материкову Україну] приїхали, не будемо говорити детально, але ми зробили внесок у нашу історію перемоги», – каже Мустафа.

В останній день свого перебування у Криму Мустафа і Джеміль зробили це фото (особистий архів)

Їхньою метою було потрапити в Білорусь, де діє єдиний гуманітарний коридор, що пов'язує її з Україною. Вони їхали через тимчасово окуповану територію України, Москву, щоб потрапити у Брест. «Їдемо Росією, щоразу, коли ми зупиняємося там на заправці, – настільки це брудна країна! Просто фу, я не знаю, як вони живуть, як їм нормально. Наприклад, коли я був у Білорусі та в Україні, я такого і близько не бачив», – порівнює побачене Мустафа.

Дорога зайняла близько трьох днів. Із документів у них були тільки російські паспорти та українські свідоцтва про народження. Хлопці сподівалися, що цього вистачить, щоб їх пропустили на білорусько-українському кордоні. Але на ПП «Мокрани» (Білорусь) – «Доманове» (Україна) на них чекало розчарування – їхніх документів недостатньо. І шлях в Україну для них закрили.

«І начальник прикордонного поста каже, що нам потрібно їхати до Мінська й одержувати білий паспорт. Це одноразовий документ на повернення в Україну. І ми просто стоїмо: у нас ні місцевої валюти, ні зв'язку, ні SIM-карти. Водії вже поїхали. І там тільки таксист, він бачить нашу ситуацію. Він просто бере нас. Ми йому щиро вдячні. Довозить нас швидко до Бреста, щоб ми сіли в поїзд. Усе нам розповідає, бажає удачі. Просто, якщо ти це читаєш, велике тобі спасибі, дай Бог тобі здоров'я», – каже Мустафа.

Після рідного крихітного містечка в Криму опинитися у великому мегаполісі для хлопців було незвично. Насилу вони знайшли зв'язок і стали шукати, де їм переночувати. «Це влітку було. І там було або «немає місць», або за добу 200 доларів, 150. А у нас всього 1000 доларів на двох», – згадує Джеміль.

Вони знайшли місце, де змогли перечекати до понеділка, щоб потрапити в українське консульство. Братам дуже сподобався Мінськ. Ще й тому, що саме там уперше за 11 років вони побачили український прапор – на будівлі посольства. «Це забута розкіш – побачити український прапор», – каже Джеміль.

Український консул прийняв братів, але ошарашив їх інформацією, що білий паспорт потрібно чекати 2-3 тижні. Такої можливості у Мустафи і Джеміля не було. «Я ледь не осліп, чесно. Він мені ось це каже, я просто застиг. Я не розумію, а що робити? Я вже в голові: треба йти на будівництво кудись, працювати, щоб якось вижити, поки робитимуть ці документи», – пояснює свою реакцію Мустафа. Імовірність того, що білий паспорт вони можуть так і не отримати – теж була.

«Ми – два хлопці призовного віку. Жодного разу не були в Україні, жодного разу не отримували паспорт. Без документів, рідних, друзів, нікого немає. Ось так їдемо. На кого ми схожі? На засланих козачків. Я б на місці перевіряльних служб собі не дав білий паспорт», – сміється Мустафа. Але тут втрутився його величність випадок і... білоруси.

Допомога від білорусів

Джеміль у черзі в українському консульстві знайомиться з людьми, які зголошуються їм допомогти. Це був ризик. Брати не знали цих людей. Не знали, з якими волонтерами їх контактують і кому вони надсилають власні документи.

«Просто в невідомість. Тільки допоможіть. І приїжджає машина, ми їдемо в таке таємне місце, такий будиночок за Мінськом. Там також люди, які потрапили у важку ситуацію, кому потрібно виїхати. Українці з окупованих територій. У кожного складна ситуація, але там дуже багато людей в одному будинку, і всі були такі дружні, один одному допомагали. Всі вірили один в одного, це дуже мотивувало», – розповідає Мустафа. Цей будинок належав білорусці, яка прихистила всіх цих людей. «Вона просто свята. Нас безкоштовно годували. Єдине, що потрібно було по дому робити – що скажуть. Я дуже вдячний білоруському народу, який залишив консульство, залишив цей гуманітарний коридор. Прикордонники дуже ввічливо з нами спілкувалися. Всі бажали удачі. Хоча я думав, що вони ті самі росіяни, тільки під іншою обгорткою, але ні», – каже Мустафа.

Братам пощастило – білий паспорт вони отримали через день. З ним на білоруському кордоні їх без проблем пропустили. Від України їх відділяло 1760 метрів пішого переходу. «Їдемо з цими сумками, і ось вивіска вдалині: «Ласкаво просимо до України». І ми так прискорюємося, а йти вже не можемо, ми здоров'я на будівництві посадили», – каже Мустафа.

Перевірку на українській стороні вони теж проходять. Вони нарешті в Україні. Хлопці згадують, що відчули величезне полегшення, коли почули українську мову від співробітників пропускного пункту. Там на них уже чекала українська волонтерка, яка відвезла їх до найближчого великого українського міста.

«Рита, вона біженка з Маріуполя, сама грекinya, свята жінка. Вона робить більше, ніж повинна. Їй потрібно пам'ятник ставити. Ми її називаємо нашою українською мамою, тому що вона нас так прийняла під своє крило», – каже Мустафа. Хлопці впевнені, що їх «в Україну привів за руку Бог». Інакше пояснити весь цей список щасливих випадковостей і зустрічей вони не можуть.

Перші враження від України

Перший час для них було незвично слухати українську музику на повну гучність і говорити вголос: «Президент Зеленський». Позначалися роки життя в середовищі, де за синьо-жовте поєднання кольорів можна було сісти в тюрму.

«Я здивований, адже цей народ пережив такий жах. У кожної людини є дуже складна історія. Кожен когось втратив на цій війні, у когось зараз хтось воює. Хтось залишив свій дім. Але ніхто не втратив надію повернутися додому. Ніхто не втратив здатності посміхатися, один одному допомагати», – розповідає про свої враження від перебування в Україні Мустафа.

Під час урочистостей у День Державного прапора України. Київ, 23 серпня 2023 року

Вони зазначають, що в українських державних програмах для реінтеграції переселенців, зокрема з Криму, є прогалини. Хлопці планують вступити до українського університету і сподіваються, що зможуть скористатися пільгами ВПО та будуть зараховані до вишу за спрощеною процедурою.

Служитимуть у ЗСУ?

Перед приїздом в Україну хлопці наслухалися від оточення страшилок про українські військомати та ТЦК. «Нас лякали, що тут ледь не з 18 років пакують», – ділиться Мустафа. Цього разу вони не тікатимуть, кажуть хлопці.

Військовослужбовець ЗСУ на полігоні. Запорізька область, 23 березня 2026 року

«Якщо призовуть, то призовуть. Тому що ми вже вирішили залишитися тут. Так, ми розуміємо всі ці ризики. Ми принципово вирішили залишитися саме в Україні. Тут жити, будувати майбутнє», – каже Мустафа. «І ми вже їздили на Сумський напрямок. Подивилися на власні очі, як у нас там усе працює. Є куди податися», – додає Джеміль. Для них між російською армією та Збройними силами України принципова різниця. «Український народ захищає свій дім. До них вторглися, на них напали. А що робить Росія? Навіщо їм усе це?» – каже Мустафа.

Мустафа і Джеміль у студії Радіо Свобода. Київ, квітень 2026 року

Брати хочуть приїхати в Крим після деокупації. Приїхати туди з новими друзями, яких знайшли в Україні. І головне – свої весілля вони хочуть зіграти тільки вдома, в Криму. Хоч наречених вони ще не мають, але «вік уже підходить». Вони сміються і жартують, що залишать редакції свої акаунти в інстаграмі, щоб зацікавлені могли з ними зв'язатися.

—
Анжеліка Брушневська, опубліковано у виданні **Крим.Реаліі**

В тему:

- **Як Росія віками знищувала і продовжує знищувати народи**
- **Той, хто визнає Крим російським, підпише «вердикт на знищення кримськотатарського народу»**
- **Російських правозахисників за часів СРСР майже не хвилювало національне питання**
- **Кримські татари зрозуміли Україну раніше, ніж вона сама зрозуміла себе і в цьому була проблема**
- **Найвідоміші російські міфи про Крим**
- **В ООН представлен доклад о ситуации с правами человека в оккупированном Крыму**
- **Памятка потребителям при посещении оккупированных территорий Крыма**
- **Оккупированный Крым - земля, где поломалась жизнь**
- **Крым для «Гоблина». Как семья Сергея Аксенова грабит оккупированный полуостров**
- **Сурков: «Как мы расчленим Украину»**
- **Оккупированный Крым: темный праздник под елкой из Вологды**
- **Какой должна быть политика Украины по непризнанию российской оккупации**
- **Крым — разбитая витрина**

Если вы заметили ошибку, выделите ее мышкой и нажмите **Ctrl+Enter**.
